

נתנה תורה היו הם דנים מצד שכלם, והגע בעצמך: משפחה שהיא חיה בשלום ושלחה שוררת ביניהם, אהבה ואחווה, ופתאום בא אח אחד והתחיל מחרחר את האב על הבנים, והם דנוהו מתחלה למיתה ואח"כ לעבדות, והוא רצה להוכיח להם כי אפשר לו לאיש חכם כמוהו²⁶ לטעות ולתת אותם כמרגלים, ואף שהם בעצמם הלא יודעים שהוא טועה. וגם²⁷ הא קי"ל [כבא בתרא דף ג' ע"ב] מלכא אמר עקונא טורא ולא הדר, ואעפ"כ הוא עצמו חזר בו כשביל שהיה חס על בני ביתם שישארו ברעבון אם יתן אותם במשמר עד שיבוא בנימין אחיהם, וזה עורר אותם לומר אבל אשמים אנחנו וגו', כי כמותו היה להם לרחם על אביהם הזקן, וראובן הוכיח להם כי גם דמו הנה נדרש — וכמש"כ המפרשים²⁸.

ויתכן שגם הגביע ששם באמתחת בנימין היה מטעם זה, דהא בנימין הוא זה שמת רק בעטיו של נחש [שבת נ"ה ע"ב], ואעפ"כ החליטו האחים שהוא גנב, שכן ארז"ל [בראשית רבה פרשה צ"ב אות ח'] שאמרו לו מה גנבא בר גנבתא וכו', וא"כ אח"כ כשגילה להם יוסף מי הוא, נוכחו כי טעו בכל חשבונתם מתחלה ועד סוף. ואפשר שלזה כיוונו חז"ל [שם פרשה צ"ג אות י"א] כמה שאמרו שלא יכלו אחי יוסף לעמוד בפני תוכחתו, ולכאורה איזה תוכחה יש כאן, אבל לפ"ז מובן שפיר, שאין לך תוכחה גדולה מזו שהוכיחן שיכולין הן לטעות במה

שדנוהו למיתה, ודו"ק היטב.

מ"ב, י"ג. שנים עשר עבדיך אחים | אנחנו וגו'.

הרי שמוטעם בדרגא תביר אע"פ שאין ביניהם רק חטף פתח ודלא כפי כללי הטעמים שצריכים שני תנועות בין דרגא לתביר, וצ"ל כמש"כ כמה פעמים בספר זה²⁹ דכיון דאיכא פסיק בין "אחים" ל"אנחנו" א"כ אין לך הפסק גדול מזה. ומה שכתוב כאן פסיק, הוא משום דבאמת הו"ל להטעים "עבדיך אחים" בקדמא ואזלא, אלא משום דלא נשאר לתביר כדי הפסק קצת נעשה מהאזלא משרת, אבל הוצרכנו לפחות לעשות פסיק, ועיין להלן [פסוק כ"ב] כעין זה, ודו"ק.

מ"ב, ט"ו. בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה וגו'.

פירש"י וז"ל: חי פרעה אם יחיה פרעה כשהיה נשבע לשקר היה נשבע בחיי פרעה עכ"ל. ועיין במדרש [בראשית רבה פרשה צ"א אות ז'] שהביאו משל לזה מהגדי שברח אצל אלמנה והיא שחטה אותו והניחתו במטתה, וכשכאו לחפשו היא נשבעת ואומרת "תהא אותה אשה מנכש וקורעת וחותרך מבשרו של זה המונח במטה ואוכלת אם ידעתי ממנו", והם סברו שהמונח במטה הוא בנה, עיי"ש. ולכאורה משמע דרק משום השקר נשבע בחיי המלך, וזה לכאורה פגימה בהנהגת יוסף הצדיק, והרי בכל מקום

26. כלומר שיכול לנחש הכל על ידי הגביע וכו'.

27. כאן כותב רבינו טעם נוסף שאינו שייך לטעם הראשון.

28. כלומר, דאל תחשבו שהעונש בא רק על חוסר הרחמנות, אלא דגם דמו נדרש כי מן הסתם מת בעבדותו וכמש"כ הרמב"ן והספורנו בביאור המקראות.

29. עיין בפרשת לך לך [י"ב פ"כ וי"ד פט"ו] ולהלן [מ"ב פכ"ב].

הוזהרנו בכבוד מלכות.

והנראה לי, דבאמת משעה שירד יוסף למצרים לא מצינו שדיבר דבור שלם בלי להזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא. ניתי ונחזי: בשעה שתבעתו המרשעת אמר [ל"ט פ"י]: ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים. אח"כ [מ' פ"ה]: הלא לאלקים פתרונים, אח"כ [מ"א פט"ז]: אלקים יענה את שלום פרעה, ושם [פכ"ה]: ויאמר יוסף גו' את אשר האלקים עשה וגו', ושם [פכ"ח] הוא הדבר גו' אשר האלקים עושה הראה את פרעה, ושם [פל"ב]: כי נכון הדבר מעם האלקים, ושם [פנ"א]: ויקרא יוסף שם הבכור מנשה כי נשני אלקים וגו' ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלקים, ואח"כ [מ"ב פי"ח]: את האלקים אני ירא, ואח"כ [מ"ג פכ"ט]: אלקים יחנך בני, ואח"כ [מ"ה פ"ה]: כי למחיה שלחני אלקים לפניכם, ושם [פ"ז]: וישלחני אלקים לפניכם גו' ואתם לא שלחתם אתי הנה כי אם האלקים וגו', ושם [פ"ט] מהרו ועלו אל אבי גו' שמני אלקים לאדון, ואח"כ [מ"ח פ"ט] ויאמר יוסף אל אחיו בני הם אשר נתן לי אלקים בזה, ואח"כ [נ' פי"ט] ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלקים אני ואתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה, ושם [פנ"ד] ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלקים פקד יפקד וגו', הרי שבכל דיבור

ודיבור היה מזכיר שם ה', ובדברו אליהם בענין זה שהם מרגלים לא הזכיר שם שמים, וזה היה קשה לרבותינו בעלי המדרש, ולפיכך אמרו מפני שלא היה רוצה להזכיר שם שמים על השקר, וכמו שארז"ל [סוטה דף ט' ע"ב]: ידעה בו כאותו צדיק דלא מפיק שם שמים לבטלה כיון דאמר נזיר אלקים אני אמר השתא ודאי קושטא קאמר, ודר"ק³⁰.

מ"ב, כ"ב. אמרתי אליכם | לאמר.

לפי כללי הטעמים היה צריך להטעים "אליכם" במרכא, שהרי אין בינה ובין תיבת "לאמר" אלא תנועה אחת. אבל כבר ביארתי כמה פעמים בספר זה³¹ דאם יש פסיק בין התיבות א"כ אין לך רווח גדול מזה, ואז שפיר יש להטעים בדרגא קודם התביר. ובאמת דרגא זו הנהו במקום אזלא³², אלא שהתביר היא במלה זעירא שאין בה מקום למתג לפני התביר, ולכך נהפך האזלא למשרת לתביר³³, ודר"ק, ויש לעיין אם אין סתירות לכלל זה.

מ"ב, כ"ב. אל תחטאו בילד.

עיין באונקלוס שתרגם הילד: בעולימא, אבל יונתן תרגם: בטליא, וזה כדביארתי לעיל פרשת וישלח [ל"ד פ"ד] שיונתן מתרגם תיבת ילד תמיד כפי המשמעות, וכאן שרוצה לעורר רחמים עליו

30. לכאורה רק מיושב בדברי רבינו הכרחם של חז"ל לדרוש כן, אבל עדיין לא מיושב מה שהקשה דהרי זה פגימה בכבוד מלכות. ואולי כוונתו ליישב שעיקר כוונתו היתה ליהדר בכבוד שמים, ורק השתמש בשם ה' כשדיבר על האמת.

31. עיין לעיל [פסוק י"ג] ובהערה שם.

32. פירוש שתיבת "אמרתי" מוטעמת בקדמא, ולפי שורת הדין היה לה לתיבת "אליכם" להיות מוטעמת באזלא.

33. כלומר, שהאזלא — שהוא מפסיק, נהפך לדרגא — שהוא משרת לתביר. ועיין כעין זה לעיל [פסוק י"ג].